

WSc Bg n.º 7026 40

DE STEENEN VAN ASSYRIË

EN

DE GETUIGENIS DER SCHRIFT,

naar het Hoogduitsch van

DR. R. BUDDENSIEG,

DOOR

A. J. HOOGENBIRK.

Witgegeven door de Nederlandsche Zondagschool-Vereeniging.

— 1880 —

AMSTERDAM.

HÖVEKER & ZOON.

1880.

ST. GEN.

№ 265

Hist. Gen.

oct. 265

DE STEENEN VAN ASSYRIË

EN

DE GETUIGENIS DER SCHRIFT,

NAAR HET HOOGDUITSCH VAN

DR. R. BUDDENSIEG,

DOOR

A. J. HOOGENBIRK.

Witgegeven door de Nederlandsche Landagschool-Vereeniging.

AMSTERDAM,

HÖVEKER & ZOON.

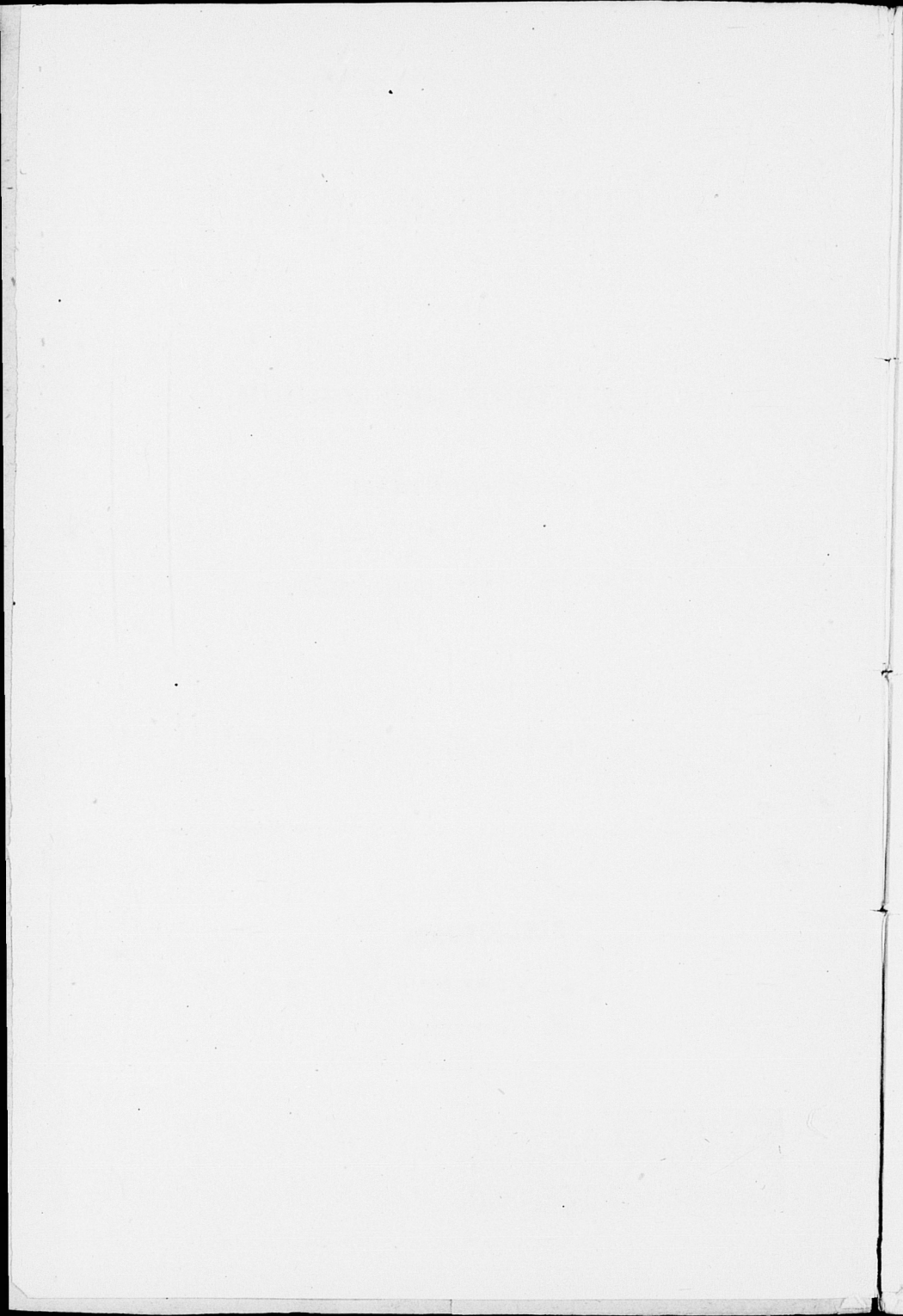
1880.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0320 9677

IT

VOORBERICHT.

Bij de overbrenging van Buddensiegs „Die Assyrischen Ausgrabungen und der alte Testament” meen ik enkele opmerkingen te moeten voegen.

Vooreerst heb ik mij in hoofdzaak getrouw aan het oorspronkelijke gehouden, en ben geheel afgegaan op wat de Schrijver geeft. De uiterst gunstige beoordeeling, hem in zijn vaderland ten deel gevallen, is zeker het bewijs voor de degelijkheid van zijn werk.

Tot de overzetting vond ik ongezoekt aanleiding bij mijn dagelijkschen arbeid voor de Christelijke dagbladders. Immers, sinds het nog niet zoover verwijderd tijdstip dat ik mij daaraan meer uitsluitend wijd, ontving ik vaak brieven van lezers, die nader inlichting verzochten omtrent geplaatste berichten over ontdekkingen in het Oosten, de verhalen der H. Schrift betreffende. Nu kon ik hen wel naar het Duitsch verwijzen, maar behalve de vreemde taal, is ook het Duitsch van den geleerden Doctor niet zoo gemakkelijk te verstaan. Zoo besloot ik tot de overzetting, waarbij ik mij eenige vrijheid ter behorting en verduidelijking veroorloofde.

Niet genoeg kan ik ieder aanraden bij de lezing den Bijbel naast zich te leggen. Alleen zoodoende zal men er het rechte nut van hebben. Niets toch is voor den Christen belangrijker dan de ontdekkingen der wetenschap, naast, schoon steeds beneden de Schrift gesteld, met deze te zien overeenstemmen. Op wetenschappelijkheid maakt deze bewerking geen aanspraak. Zij bedoelt toch slechts enkele uitkomsten eener jonge, maar belangrijke wetenschap meer toegankelijk voor het algemeen te maken, voor zoover die uitkomsten ook buiten het gebied der eigenlijke wetenschap van nut kunnen zijn ¹⁾.

Maart 1880.

---

¹⁾ De lezer, die meer omtrent het in dit werkje vermelde verlangt te weten, raadplege Smith: *Assyrian discoveries* 1875. *History of Assurbanipal* 1871. *Records of the Past*. alle uitgaven der Soc. of Bibl. Archaeology. — Layard: *Niniveh and its remains* 1848. Rawlinson: *Cuneiform inscriptions of Western Asia* 1868. Oppert: *Histoire des Empires de Chaldée et d'Assyrie*. Menant: *Annales des rois d'Assyrie* 1874. Lenormant: *La Magie chez les Chaldéens* 1878. *Eindelijk de Transactions der genoemde Society te Londen*.

NB. De Romeinsche cijfers verwijzen naar aantekeningen achter het werkje.

I.

De getuigenis der Steenen.

„Wie het onverdragelijk acht, dat men het Christendom als een bovennatuurlijke openbaring, zijn Stichter als een Godmensch, diens leven als een keten van wonderen beschouwt, die heeft het veiligst middel om te komen tot wat hij wil in de geschiedenis“.

Zoo luidt een, later door den schrijver nog te gunstig geachte, uitspraak van den grooten ongeloofige onze eeuw, David Friedrich Strauss. Hij gelooft, dat het van beslissend belang voor de geloofwaardigheid der Bijbelsche Verhalen zou zijn, zoo men bewijzen kon dat ooggetuigen die opgesteld hebben.

Nu het is zeker merkwaardig, dat in de laatste jaren de zekerheid daarvoor steeds grooter wordt. Lang waren velen gewoon slechts spot over te hebben voor de „Joodsche geschiedmakers“, die den Bijbel schreven. Doch wederom is gebleken, dat de echte wetenschap de waarheid van Gods Woord niet tegenspreekt maar staaft.

Mannen toch in de kennis der oudheid a. o. der Egyptische ervaren, als Lepsius, Ebers, erkennen thans onbewimpeld de hooge waarde der boeken van Mozes. De beroemde Ebers is een man, die bij zijn zuiver wetenschappelijke nasporingen „vrije kritiek“ oefent. Hij nu noemt Mozes' schriften „wonderbare oorkonden.“

„Ik verklaar“, zoo luidt zijn merkwaardig getuigenis, „dat vooral de geschiedenis van Jozef volkomen den waren stand van zaken in oud-Egypte weergeeft.“ Zoo spreekt de schrijver van het hooggeschatte boek „Een Egyptische Koningsdochter“.

Maar meer dan uit dit alles, blijkt de waarheid der H. Schrift uit wat men de „uitkomsten der Assyriologie“, der wetenschap over Assyrië's oudheden, noemen mag. Niet dat de getuigenis der steenen van Ninevé met geopenbaarde waarheden gelijk, of haar overeenkomst met de Schrift een steun voor wankelend geloof zou zijn. Immers, de geschiedenis van een niet verkoren volk in zekeren tijd kan dat nooit wezen. Ook zouden we niet gaarne het Christelijk geloof met de Assyrische getuigenissen verdedigd zien.

Maar, en dit is voor elk christen van belang, de Assyriologie toont, hoe ook in de wereld, buiten God en zijn volk levende, de groote feiten der geschiedenis, in de Schrift vervat, zijn bewaard gebleven. De steenen getuigen met de profeten, en bevestigen hun woorden. Zij bekrachtigen wat de Bijbelsche geschiedschrijvers te boek stelden. Zij bieden een krachtig wapen tegen het ongelooft, en de valschelijk zoo geheeten wetenschap. En 't is juist de wetenschap zelf, die ons dit wapen in de hand geeft. Wij nemen de Schrift niet aan omdat de oudheid haar bevestigt, maar wij bevestigen door de oudheid de waarheid van wat wij en onze vaders eenmaal aangenomen hebben. De getuigenis onzes harten gaat, gelijk de Heere Christus zegt, voor. Maar elk daaraan toegevoegd is ons welkom, mits het wetenschappelijk d. i. onwraakbaar zij.

Zulk een getuigenis nu bieden de Assyrische opgravingen.

II.

De Ontdekkers en de Vondst.

Reeds bijna 300 jaar wist men, dat aan den Euphraat en de Tigris, in Voor-Azië, waar de puinhoopen van Babel en Ninevé liggen, steenen met inschriften bedekt in menigte waren te vinden. Doch eerst in 1820 brachten twee Engelschen, Rich en Ainsworth, iets daarvan naar Europa. Tegelijk wees de groote geschiedschrijver Niebuhr, die reeds de studie van Perzische opschriften met 't verlies van zijn gezicht betaald had, op de schatten te Ninevé verborgen. „Ninevé,“ sprak hij, „zal het Pompeji worden van Azië. 't Is een nog onbewerkte mijn voor ons nageslacht, onder 't welk een Champollion ¹⁾ voor 't Assyrisch zal opstaan. Gij die 't kunt, bereiden den weg tot ontcijfering van het Assyrisch wigschrift“.

Toch bestaat eerst sinds deze 40 jaar een „geschiedenis der opgravingen“, begonnen door den Franschen consul te Mossoel, Emile Botta, die in 1843 te Khorsabad zoo verrassende vondsten deed. Hem volgde in 1852 de heer Place, die de verzameling volledig maakte, welke reeds naar het Louvre te Parijs was verzonden. Intusschen was de huidige Britsche gezant te Konstantinopel, sir Layard, bij Nimroed, ten zuiden van Mossoel, mede ijverig werkzaam. Aan hem dankt men bijna de helft van al wat opgegraven is. Een geheele rij van Assyrische paleizen bracht hij aan 't licht, zoodat men de grootheid van het oude Ninevé thans met de oogen kan beschouwen. Layards gewichtigste ontdekking was

¹⁾ De Fransche geleerde, die 't eerst het Egyptisch hieroglyphenschrift ontraadselde

die van koning Sanheribs zuid-westelijk paleis, dat de bibliotheek van Assurbanipal, den geleerden onder de Assyrische vorsten, bevat.

De halfverpuinde steenen uit genoemde bibliotheek, die Layard te Koejoendsjik gevonden en naar Londen had laten brengen, trokken bijzonder de aandacht van den beroemden Oosterschen geleerde George Smith ¹⁾. Hij doorzocht den onoogelijken maar kostbaren schat, en vond nu 8 jaren geleden een, helaas onvolledig, bericht in het Assyrisch over den zondvloed. Treffend was de overeenkomst van dit in steen gegrift verhaal met dat des Bijbels. Den 3 Dec. 1872 hield Smith een lezing in het Genootschap voor Bijbelsche oudheidkunde te Londen, en gaf daar verslag van zijn verrassende ontdekking.

Eensklaps werden nu aller oogen op de Assyrische oudheden en opgravingen gericht. Niet alleen de geleerde wereld voelde zich in hooge mate geboeid, maar ook de dagbladen lieten zich, naar Engelsche gewoonte, van nabij met deze aangelegenheid in. Het groote Londensche blad Daily Telegraph sloeg Smith voor, op kosten der redactie naar de Tigris in het oude Mesopotamië te gaan, en dan per telegraaf berichten te zenden, die èn de gespannen nieuwsgierigheid der Engelschen bevredigen, èn den verkoop van het blad vertienvoudigen zouden. Gelukkig voor het blad, voor de wetenschap en voor elk vriend des Bijbels nam Smith den voorslag aan. Den 20 Jan. 1873 vertrok hij, kwam spoedig te Mossoel aan, en men begrijpt met welk een belangstelling een christelijk en daarbij Engelsch publiek het eerste telegram ontving. Met dit bericht begint werkelijk een derde tijdperk in de ge-

---

¹⁾ Als zoodanig verbonden aan 't Britsch Museum.

schiedenis der Assyrische opgravingen, voor welke Engeland de grootste verdiensten heeft, schoon Frankrijk onmiddellijk volgt. Dat het ontzettend kostbaar was lange telegrammen uit Mossoel naar Londen te doen komen, behoeft nauw gezegd.

Doch Smith deed meer nog dan in dubbelen zin kostbare berichten aan Daily Telegraph zenden. Sinds Juli 1873 volbracht hij drie met zeer goeden uitslag bekroonde reizen, door het „klassieke land der tichelsteenen“. Geheele wagenladingen Assyrische oudheden ontdekte hij, of dolf die op. Ninevé is in dit opzicht bijzonder rijk. Immers de uitgravingen te Hillah, het oude Babel, door Fresnell, Oppert en Rawlinson ondernomen, tot het doen van plaatselijke onderzoekingen, kunnen wat de vruchten betreft, niet in de verte met die van Smith vergeleken worden.

Wat de eerste ontdekkers, Rich en Rawlinson, hadden bijeengebracht kon een enkele kast in het Britsch museum te Londen zeer wel bevatten. Wie er thans komt bespeurt, dat de vlakte van den Euphraat sinds mildelijk heeft gegeven. De Oostersche afdeeling van het museum neemt thans vijf hooge, ruime zalen in beslag. De bezoeker wandelt er rond tusschen zuilen, steenen, obelisksen, steengevaarten, cylindrs, doodkisten, standbeelden, huisraad, prisma's, wapenen, versierselen, vazen, lijkbussen, ingelegde steenen, beeldwerk enz. Men ziet er heel het huiselijk en openbaar leven der onderdanen van Sanherib en Salmanassar, in al zijn afwisselingen.

Maar hooger nog in waarde dan deze voortbrengselen van oud-Assyrische nijverheid en kunst, is de inhoud der meer dan honderd fraaie kasten aan de wanden. Toch bevatten ze enkel kleine, roodachtig gele, aarden scherven, alle als ware edelgesteenten zorgvuldig in

watten gelegd. Elk stuk is met teekeningen en inschriften bedekt. En geen wonder, want we staan hier voor wat te Koejoendsjik is opgegraven van de bibliotheek van Assurbanipal, van „het edelste kleinood der Assyrische oudheid“.

Die laatste naam zegt volstrekt niet te veel. Het dagelijksch leven, de handel, het bouwwezen der Ninevieten, alles wordt hier nauwkeurig beschreven of afgebeeld. Sommige stukken bevatten gerechtelijke uitspraken, overeenkomsten enz., zoo uitvoerig, dat reeds de poging is gedaan den rechtstoestand in verschillende Assyrische tijdperken afzonderlijk te schetsen. Omtrent de inrichting van de Aziatische legers, belegeringen, krijgstoerustingten wordt men overvloediglijk ingelicht. Doch buiten deze waarde voor de oudheidkunde, is de koninklijke bibliotheek nog een der gewichtigste bronnen voor letterkunde en geschiedenis. Wij bezitten thans in Assyrisch wig- of spijkerschrift een letterkunde, veel rijker dan b.v. de Hebreeuwsche, voor zoover die tot ons is gekomen. Alleen wat in Engeland er van is uitgegeven, geen honderdduizendste van het bestaande, overtreft reeds den Bijbel in omvang.

Om recht te begrijpen hoe het schijnbaar weinige, dat tot nog toe ontcijferd werd, reeds zooveel opleverde, is een toelichting noodzakelijk. De vertrekken der koninklijke paleizen waren bekleed met gebakken steen. Dit vindt men bij dat van Assurbanipal, dat van Sanherib e. a. Evenzoo is 't met de groote steenblokken, cylinders van terra-cotta, 6- 8- of 10-zijdige prisma's; ja soms zijn zegels en ringen met een gebakken laag overdekt. Al de steenbekleedselen nu zijn vol inschriften, geen plekje bleef ledig. Het schrijfpapier van Babylon en Assur was de weeke leemaarde, waarvan de Schrift spreekt. Met een ijzeren griffie of scherpe stift griffelde en kras-

te men de letters daarin, die allen de gedaante van wiggen of spijkers hebben, op verschillende wijzen geplaatst en saamgevoegd. De weeke, beschreven platen werden dan in den heeten oven doorgebrand, als blijkt uit het verhaal van Babels torenbouw, en 't schrift, zeker met meer moeite verkregen dan 't onze, hield ook vrij wat langer stand. Het heeft duizenden jaren verduurd, en nog nu ziet men duidelijk alle lijnen, bemerkt men de vaste hand, de fijne op- de dikke neerhalen. Geen schoonschrijver thans zou 't verbeteren. Lastiger is, dat de regels loodrecht zeer dicht op een staan; soms zijn de letters opgehoopt, om ze nog op één regel te krijgen.

Reeds door zoo letterlijk alle ledige plekken in hui-zen en tempels vol te schrijven, kreeg men lezensstof in overvloed. Daarbij komen nu echter nog de Assyrische „boeken“ der genoemde verzameling. 't Zijn kleine, aarden tafelen, beschreven met onderwerpen van wetenschappelijken en letterkundigen aard. Veel dat tot aanvulling moet dienen ligt nog onder de Euphraatvlakte begraven. Dikwijls heeft men slechts de helft der geschiedenis, en breekt zij juist af, waar de ont-cijferaar er alles voor geven zou het tweede brokstuk te bezitten. Toch is er overvloedig voorraad tot onder-zoek, ja zooveel, dat de geschiedenis van enkele konin-gen reeds is kunnen geschreven worden, naar aanlei-ding der nieuw ontdekte bronnen. Dit wordt duidelijk als men bedenkt, dat de groote Oostersche koningen gewoon waren ook hun daden uitvoerig, en niet zonder eenige vergrooting, op obeliskken, cylindere en prisma's te laten beschrijven.

De aarden tafelen uit de genoemde „bibliotheek“ van Assurbanipal zijn echter van anderen inhoud. Ze han-delen over godsdienst, sterrekunde, taalkunde enz. Juist daarom geven zij veel beter dan de officieele lofspraken

een blik in de beschaving en ontwikkeling der Assyriërs. Zelfs droegen deze tafelen veel bij om de ontcijfering van het schrift te bespoedigen. Een deel er van toch ontsluit de geheimen van Nebo, den God der Letteren, die het letterschrift uitvond. Natuurlijk komt in dit deel veel voor, tot oplossing en recht begrip der soms zoo moeilijk te lezen inschriften.

III.

De Ontcijfering.

De waarheid van wat we tegen het einde van 't vorig hoofdstuk zeiden is licht te gevoelen. Toen namelijk de Babylonische inschriften in het begin der 17^e eeuw bekend werden, was het spijkerschrift voor het Westen iets geheel nieuws en vreemds. De pogingen tot ontcijfering bleven vruchteloos. Eerst in den aanvang onzer eeuw werd, gelijk te Rosette in Egypte voor het Hieroglyphenschrift, te Persepolis in Perzië de sleutel voor het spijkerschrift gevonden. Men ontdekte namelijk in de bouwvallen dezer stad koningsbeelden met onderschriften in drie talen, de zoogenaamde tafelen der Achaemeniden.

De Deutsche geleerde Grotensend koos toen twee korte inschriften uit, en vermoedde — 't bleek later terecht — uit vergelijking met andere opschriften, dat het bovenste opschrift in 't Perzisch de namen en titels bevatte van de Vorsten, daarboven afgebeeld. Nu begon hij zijn beroemde ontcijferingen. De stichters der paleizen te Persepolis waren de Achaemeniden geweest, wier namen men uit Hebreeuwsche en Grieksche bronnen

kende. Nu hebben, zooals men weet, bij alle ontcijferingen eigennamen den grondslag van heel het werk uitgemaakt. (Bij den steen van Rosette b. v. de namen Ptolemaeus, Arsinoë, Berenice enz.) Zoo ook hier.

Kwamen in de Perzische spijkerschriften o. a. namen van Koningen voor, die men naar het Grieksch, waarin zij bekend waren, kon uitspreken, dan was natuurlijk veel gewonnen. De geleerden hadden dus slechts te gissen welke namen ze voor zich hadden, d. w. z. men moest gelukkig zijn in 't raden of zoeken. Gaat men opmerkzaam na hoe dit geschiedde, dan staat men werkelijk over de menschelijke vindingrijkheid verwonderd. Ten bewijze geven we een voorbeeld.

Grotesend had voor zich 2 rijen Perzische wiggen of spijkerletters, die wij aldus willen voorstellen:

1^e reg. D R M R Rm H F A

2^e reg. X R M R Rm D Rs F A ¹⁾

Met deze rijen bedoelen we aan te wijzen, dat b. v. Nr. 2 der 1^e rij gelijk is aan Nr. 2 der 2^e. De m achter Nr. 5 in rijen 1 en 2, duidt aan dat het einde van Rm anders is dan van de enkele R of Rs. Welke letters geheel verschillen ziet men van zelf. Deze 17 teekens stellen tevens 17 woorden voor.

Nu trof Grotesend allereerst, in de beide rijen, de 2 maal onder elkaar geplaatste R M R. Ook merkte hij, dat R in de 17 woorden 7 maal wederkwam, 3 maal gewijzigd, als Rs en Rm. Wat konden nu, zoo vroeg hij zich af, de Achaemeniden in zulk een kleine ruimte zoo dikwijls te zeggen hebben? Terecht vermoedde hij, dat er eigennamen onder de beelden zouden staan. De R echter kon evenmin een eigen naam als een werkwoord zijn, wijl dan een 7-maal herhalen in twee zulke korte regels taalkundig onmogelijk is. Wel was

¹⁾ We bedienen ons hier van Latijnsche woorden en letters.

denkbaar, dat de Achaemeniden hun titels in verschillende verbindingen telkens uitdrukten. Dat was reeds vroeger vermoed, en bevestigd door een gevonden en ontcijferd Sassaniden-inschrift . . . R M R Rm . . . F enz., wat beteekende Rex Magnus: Rex Regum . . . . Filius, (Grootte Koning, Koning der Koningen, Zoon). Dit nu toegepast op de 2 rijen bovengenoemd gaf:

1^e rij D Rex Magnus Rex Regum H F A.

2^e rij X Rex Magnus Rex Regum D Regis F A.

Natuurlijk geven we hier in 't Latijn wat er in 't Perzisch vermoedelijk stond. De telkens wederkeerende groep was dus een koningstitel. De D en X konden daartoe echter niet behooren, juist wijl zij verschilden. Dat waren dus de eigennamen, de veelgezochte; maar welke?

De D stond aan 't begin van de eerste en bij 't eind van den tweeden regel, op de laatste plaats vermeld van den verbogen koningstitel REGIS (van den Koning). Wat beduiden nu die eigennamen in beide rijen en verschillende verbindingen? Daartoe scheen 't Sassaniden-inschrift, dat vermeldde wiens zoon een zeker Koning was, een aanwijzing te geven. Buiten dien is 't Oostersch gebruik bij den eigenaam dien des vaders te voegen. Zoo kon dus een verbinding tusschen de beide rijen bestaan; en wel de eenvoudigste, die van Vader en Zoon.

D zou dus de vader zijn van X. Doch nu bleef nog te gissen wie bedoeld werden. Daartoe ging de scherpzinnige Grottesend met de eindwoorden te rade. F A stonden in de 2 rijen, slechts ontbrak in de eerste het Regis. Daaruit maakte Grottesend op, dat in de 1^e gelijk in de 2^e de vader werd genoemd, doch niet als Koning, en dat, gelijk hij eenvoudig en toch snedig opmerkte, wijl deze geen koning was.

Zoo kwam hij, uiterst vernuftig, tot deze slotsom.

D wordt niet als zoon van een Koning vermeld, is zelf een Koning, en de Vader van een Koning, (X), dus de stichter van een nieuw vorstenhuis.

Nu bleef over in de Achaemenidenlijst, uit Grieksche bronnen bekend, twee personen te zoeken op wie al het genoemde pastte. Drie groepen kwamen in aanmerking: 1^e Cyrus en Cambyses. 2^e Darius en Artaxerxes. 3^e Darius en Xerxes.

De beide eerste konden echter niet dienen. Immers en vader en zoon heetten bij de 1e Cambyses ¹⁾, zoodat X en H gelijk hadden moeten zijn, en D en X met dezelfde letters moeten beginnen, wat niet zoo was. Darius en Artaxerxes kwamen niet in aanmerking, wijl de een veel langer naam heeft dan de ander.

Zoo bleef maar één koningspaar over, dat aan alle voorwaarden voldeed: Darius en Xerxes. Deze zijn, naar Grieksche bronnen, vader en zoon, en de vader de stichter van een nieuw vorstenhuis. De namen begonnen met verschillende letters, en waren ongeveer even lang.

Grotesend las nu, met behulp van 't Grieksch en Hebreeuwsch, de wig D = D — a — r — h — w — u — sch; de X = kh — sch — h — a — r — sch — a; de H = V — i — sch — t — a — s — p, ²⁾ terwijl de geleerde Rask later den wig A verklaarde als Ha — Kha — ma — ni — si — ja — dat is, de Achaemenide. Gelijk later bleek, had Grotesend werkelijk in alles goed geraden, alleen de *h* moest een *j* zijn.

Nu bevond zich te Parijs, in een verzameling, een vaas met een opschrift in vier talen. Volgens den ontcijferaar der hieroglyphen, Champollion, bevatte dit opschrift den naam Xerxes in Egyptische hieroglyphen.

¹⁾ Cyrus' vader en zoon droegen dien naam.

²⁾ of: Darius; Xerxes; Histaspis.

Nu bevond men, dat de oud-Perzische wiggengroep der 2^e rij ¹⁾ juist dezelfde letters bevatte, welke Grotesend op de steenen van Persepolis als Xerxes had vertaald. Zoo werd dan zijn vermoeden bevestigd; 't raadsel was opgelost. De 2 rijen beteekenden „Darius de groote Koning, de Koning der Koningen, Hystaspis' zoon, de Achaemenide”; en „Xerxes, de groote Koning, de Koning der Koningen, des Konings Darius Zoon, de Achaemenide“.

„Maar, zegt de lezer, wat had men nu na 'al dit zoeken gewonnen? Toch niets meer dan drie namen en drie begrippen.” Doch dit is werkelijk niet zoo. Men won verrassend veel meer. De drie eigennamen toch waren natuurlijk een rijke schat van klanken. Men kon, daar men wist hoe zij nagenoeg uitgesproken moesten worden, aanstonds nagaan, hoe de letters in 't Perzisch moesten luiden, welke klanken zij voorstellen. Immers zonder die eigen namen had men wel kunnen weten, dat R koning, M groot en F zoon beduidt, maar volstrekt niet hoe dat uit te spreken. Men begon nu deze eigennamen uit elkander te nemen, te ontleden, en hun afzonderlijke deelen, zoo-veel mogelijk ook wat den klank betreft, te bepalen. 't Schoonste is, dat later bleek hoe Grotesends onge-looflijk moeilijke gissingen volkomen juist waren.

We hebben 't een en ander wat uitvoeriger behandeld, eensdeels om den lezer een denkbeeld te geven van de moeilijkheden der ontraadseling, anderdeels van de wijs waarop men daarbij te werk gaat. Indien reeds de mensch zoover 't brengen kan, wie moet dan niet God zijn, die hem zoo groote gaven toedeelde!

Zoo was dan het bovenste der inschriften in drie talen, waarvan we boven spraken verklaard, nl[!] het

¹⁾ T. w. van het inschrift op de vaas.

Perzische spijkerschrift. Thans moest ook het oud-Assyrisch en het daarmee verwant Ninevietisch tot spreken gedwongen. In 't eerst scheen dit de moeite niet te loonen, wjl men in het Assyrisch-Babylonisch slechts vertalingen van het eerst ontdekte Perzisch vond, en er niets nieuws uit leerde. Doch weldra zou dit veranderen. Onverwacht zonden Botta en Layard (zie boven) de schatten, door hem opgegraven, naar Europa. Deze waren letterlijk overdekt met Assyrisch-Babylonisch spijkerschrift, veel meer ingewikkeld dan het Perzisch. Thans moest ook hiertoe de sleutel gevonden. Onderscheiden geleerden togen aan 't werk, weder beginnende met de eigennamen. Wat scherpzinnigheid en geduld vermogen bleek opnieuw. Vooral de Iersche predikant Edward Hincks, onderscheidde zich hierin. Hij begon zijn werk in 1847, wees het eerst de klinkletters aan, en maakte ontdekkingen, die in 1857 door Henry Rawlinson, die meer bouwstof had, konden bevestigd worden.

IV.

De waarde van het Opgegravene.

Was men aldus veel gevorderd, nog jaren verliepen eer men met eenige zekerheid de Assyrische wiggen ontraadselen kon. Zelfs nu is men nog lang niet alle bezwaar te boven. Ideogrammen, polyphonen enz. enz. het groot getal letters, (bijna 400) maken dat begrijpelijk. Doch men heeft thans vaste grondslagen. Voor een juiste vertaling zijn echter de brokstukken, die men vindt, even als 't vaak uitgewischte schrift, soms onoverkomelijke hinderpalen.

Men begrijpt echter, dat het gerucht van al het nieuwe en vreemde dat gevonden was, op de geleerde en niet minder op de Christelijke wereld grooten indruk maakte. In de geestdrift ging men zelfs zoover van te beweren, dat de vervalschte Grieksche en Hebreeuwsche overleveringen uit het gevondene moesten verbeterd worden. Geschiedschrijvers wijzigden hun werken naar de uitkomsten der jonge wetenschap. Een en ander, wat zeker te ver ging, wekte tegenspraak. De geleerde assyrioloog Schrader werd door den geschiedkenner Gutschmidt hevig aangevallen. Het algemeen sloeg nu weer tot een ander uiterste over. De geheele Assyrische zaak heette bedrog. Een strijd ontstond, die echter na Schraders jongste werk (1878) over Spijkerschriften en Geschiedvorschung, ten voordeele der nieuwe wetenschap is beslist. Aan de uitkomsten der Assyrische wetenschap is niet meer te twijfelen.

Wat de Assyriologie tot kennis der oud-Oostersche geschiedenis, beschaving, sterrekunde en rechtsgeleerdheid heeft geleverd laten we hier rusten. Wij letten thans slechts op die getuigenissen der gedenkteeken, welke met de Bijbelsche geschiedenis en die van Israël in betrekking staan. En dat reeds is geen werk zonder loon.

Een geheel nieuw licht valt op de Joodsche geschiedenis. Namen en vluchtige wenken krijgen beteekenis en verband met de wereldgeschiedenis. Het Oude Testament wordt vaak — zij 't ook uit ongewijde bron — toegelicht, en vooral zeer verduidelijkt wat beschaving en godsdienst betreft. Immers, de beschouwingen der Israëlieten hebben niet weinig met die der Assyriërs gemeen, zooals in de leer van Scheol (Sual — het doodenrijk) het Paradijs, de engelen, vasten, reinigingen enz. Ook godsdienstvormen, gebeden vindt men weer.

Alles wijst op oude, gemeenschappelijke overleveringen. Natuurlijk blijft de Schrift de bron, al 't andere slechts aanvulling.

De innerlijke geschiedkundige waarheid des O. Testaments blijkt zoozeer uit het opgegravene, dat een groot geleerde daarom juist het ontdekte eerst voor opzettelijke verdichting hield! Dat gaat nu niet meer. Ieder moet thans toestemmen — tenzij willens blind — dat de H. Schrift minstens even betrouwbaar is, als elk ander geschiedkundig werk. Ook van mensche-lijke zij beschouwd, voldoet het O. T. aan den eisch der wetenschap, — en dat zegt zeker iets.

Wij willen nu zien wat de steenen, naast de H. Schrift gelegd, getuigen. We letten daarbij op 1^e. de Schepping en den Zondenva1; 2^e. den Zondvloed en den Torenbouw, 3^e. de verdere geschiedenissen voor zoover Israel met Assur in aanraking komt, om te eindigen voorloopig in den tijd kort na de Babylonische ballingschap — een tijd dus van 3500 jaar. We danken onze kennis dezer dingen vooral aan den grooten Engelschen geleerde G. Smith, door den taalkenner Max Muller den meest genialen en bekwamen ontcijferaar genoemd. Zelf wees Smith echter vaak op „'t gebrekkige zijner opgaven“, die hij nog steeds als „voorloopigen arbeid“ blijft beschouwen. Wat hij onteijferd heeft is echter door de beste kenners als juist erkend.

V.

De Schepping.

Op een der talrijke gebakken steenen van Koejoend-sjik vond Smith, in 1872, een en ander dat op het Bijbelsche Scheppingsverhaal geleek. Des zocht hij

verder. Hoe verraste het hem op een Octobermorgen de woorden te ontraadselen: „Het schip kwam tot het land Nizir. Daarover varen kon het niet. Den 7^{en} dag zond ik een duif uit. Zij vloog heen en weer, een rustplaats vond zij niet, en keerde weerom.“

Dat waren de eerste sporen van een Chaldeeuwisch bericht over den Zondvloed. De stukken, waarop het stond, kwamen uit de boekverzameling te Koejoendsjik, en zijn uit den tijd van Assurbanipal (650 v. Chr.) De woorden „als voren (I)“, aan 't eind der tafel zoowel als een aanwijzing toonen, dat het geschrevene uit Babylon komt. Daaruit volgt, dat de Assyriërs hun letterkunde overnamen van de Babyloniërs, die zij overwonnen hadden.

Het tijdperk, waarin men te Babylon de letterkunde aldus beoefende, valt tusschen 2000 en 1500 v. Chr., den tijd van Uruk, koning van Ur (2000), en dien van Abram, die aldaar woonde (Genesis 11 vs. 31.). Dit Ur heeft men lang overal gezocht. Steenen met oude koningszegels, waarop de naam Ur of Uru staat, toonen dat men het moet zoeken in het dorp Mugheir (Moekajjar) ten zuiden van Babylon. Daar bouwde Uruk zijnen Heer, den maangod Sin, een tempel.

Gelijk we zeiden, leefde Abram onder dezen koning. Hij bracht dus niet slechts de Babylonische taal, die hij sprak, naar Kanaän, maar ook de oude overleveringen, die kort vóór of na hem zijn opgeteekend. Die berichten bestonden natuurlijk lang te voren als mondelinge overlevering, verschillen daarom vaak, en vullen zoo elkander aan. Heeft Smith gelijk, dat 't een en ander tusschen 2000 en 1850 v. Chr. werd opgeschreven (II), dan zou Abram de drager zijn geweest der verhalen omtrent de dingen, die Mozes later beschreef. Niet alsof Mozes' bericht door het Babylonische nog voor echt

moet verklaard worden, maar de hooge waarde bestaat in den blijkbaar gemeenschappelijken oorsprong. Tot nog toe kon men de Bijbelsche berichten slechts vergelijken met die van den Chaldeeuschen priester Berossos. Maar deze leefde 3 eeuwen v. Chr., en kan dus zeer goed uit de H. Schrift zelf, ja ook uit de spijkerschriften hebben geput. Hier echter liggen steenen voor ons uit Abrams tijd, met verschillende lezingen. Plaatsen we die naast de H. Schrift.

We kiezen allereerst het Scheppingsverhaal, waarvan, helaas, verscheiden tafelen verloren zijn. De I^e tafel beschrijft den bajert in den beginne en de schepping der goden aldus:

1. De Hemel was nog niet uitgespannen
2. en beneden op aarde geen plant ontsproten,
3. ook had de diepte der wateren haar perken nog niet doorbroken,
4. Mummu-Tiamat was de voortbrengster van die allen.
5. De wateren werden in den beginne op hun plaats geleid, maar . . . .
6. Een boom was niet gegroeid, een bloem had zich niet ontplooid.
7. Toen de goden nog niet ontstaan waren; geen van hen;
8. een plant niet gegroeid was; geen orde bestond;
9. ook de groote goden werden geschapen. . . .
10. de goden Lachmu en Lachamu lieten hen komen. . . .
11. en zij wiesen. . . .
12. De goden Sar en Kissar werden geschapen
13. Een rij van dagen en een lange tijd verstreek —
14. De god Anu. . . .
15. De goden Sar en . . . .

Dit stuk slaat, als men ziet, op Gen. 1 vs. 1 — maar hoe verheven schoon is de Schrift bij dit Heidensch en verward voortbrengsel!

Tafel V behandelt den 4^{en} Scheppingsdag: 1. Prachtig was al wat de groote goden hadden opgericht. 2. De verschijning der sterren regelde hij, (in de gestalte) van

dieren. 3. Om het jaar te bepalen door op hun verbinding (der sterren) te letten, 4. zette hij 12 maanden (of teekenen) van sterren in 3 rijen, 5. van den dag waarop het jaar begint tot het einde. 6. Hij perkte de plaats der dwaalsterren af, om te lichten op haar banen, 7. opdat zij geen schade mochten doen of iemand hinderen. 8. De plaatsen der goden Bel en Hea bepaalde hij bij zichzelf. 9. En hij opende de groote poorten in de duisternis bewaard. 10. De grendelen waren vast rechts en links. 11. In zijn massa deed hij 't koken. 12. Den god Uru (de maan) liet hij te voorschijn komen; die beschermde den nacht; 13, ook om hem te stellen tot een licht bij nacht tot de dag aanbrak. 14. Opdat de maand geen afbreuk lijde en haar duur regelmatig zij, 15. Bij het begin der maand, bij 't aanbreken des nachts 16. komen haar hoornen door, om te schijnen aan den hemel. 17. Op den 7^{en} dag begint zij te zwellen tot een kring, 18. en strekt zich verder uit naar de morgenschemering. 19. Wanneer de god Samas (de zon) aan den gezichteinder des hemels in 't oosten 20. . . . . reeds gevormd — 21. . . . . tot kringloop was Samas voleindigd.

Dit „voorbeeld van inschriftenstijl” vergelijkte men vooral met Gen. 1 vs. 14—19.

Tafel VII over de schepping der dieren is mede duidelijk.

1. Toen de goden alle te zamen geschapen hadden, 2. prachtig waren de sterke, reusachtige dieren, 3. lieten zij levende wezens ontstaan, 4. vee des velds, dieren des velds, gewormte des velds; 9. en de god Ninsiku liet worden twee. . . . (Vergelijk Gen. 1 vs. 24 en 25.)

Uit zulke, hier niet alle gegeven berichten blijkt, ten eerste, dat zij veel nader komen tot het Bijbelsch verhaal dat b.v. de fabelachtige verhalen van Berossos of uit

andere bronnen. Verder is er sprake van zes scheppingsdaden, schoon nog niet van zes dagen. Tafel I bevat de inleiding, tafel V den 4^{en} dag der Schrift, tafel VII den 6^{en} dag. 't Vermoeden is gegrond, dat elke tafel een dag bevatte en de opvolging die is van Mozes. Werkelijk handelt ook de achtste tafel over de schepping des menschen.

Maar er is meer. „God zag al wat Hij gemaakt had, en zie 't was zeer goed”, zegt Mozes bij elk slot. Hier staat hetzelfde maar aan elk begin. „Prachtig was al wat de groote goden hadden opgericht”, zoo begint taf. V. „Prachtig waren de sterke reusachtige dieren”, zegt taf. VII. „Gij maaktet den hemel heerlijk,” heet het op een ander brokstuk uit de scheppingsreeks. Voorts lette men op de verdeeling in vee, wild van het veld en gewormte. Jammer, dat het bericht over 's menschen wording plotseling afbreekt. Reeds vroeger is 't opgemerkt, dat de verdeeling der week in zevenen uit Babyloonië stamt (III). Een kalender, door Smith gevonden, deelt de maand in 4 weken. De 7^e dagen zijn rustdagen (IV). Delitzsch heeft in een Assyrische verzameling van gelijk-luidende woorden de woorden U m n u - u h l i b - b i (dag der rust des harten, rustdag) verklaard gevonden door S a b b a t u v (Sabbath). Deze naam schijnt dus daar ook voor den 7^{en} dag te zijn gebruikt.

Gelijk de inschriften uit den bajert, den chaos, alles laten voortkomen, zoo spreekt ook de Schrift van een woest en ledig (Tohu Wabohu). Uit de diepte der wateren, in 't Hebreuwsch T e h o m, stijgt alles, gelijk uit de Assyrische T i a m a t, de „moeder van al 't geschapene”. De sterren dienen volgens de Schrift tot hetzelfde wat de inschriften zeggen. Dat de maan vóór de zon genoemd wordt, spruit voort uit de Assyrische beschouwing der goden.

Uit alles blijkt, dat geen andere oude overlevering den Bijbel zoo nabij komt als de Assyrische, die ook vóór Mozes werd beschreven. Dit geldt niet alleen 't verhaal, ook de gedachten. Verder blijkt, dat al deze denkbeelden en overleveringen steunen op een oorspronkelijke overlevering, die slechts Mozes rein weergeeft. Niemand zal toch b.v. kunnen betwisten, dat Abram 't scheppingsverhaal zeer wel zal gekend hebben. Maar tevens blijkt reeds in dezen ouden Assyrischen vorm, hoezeer de mensch de overlevering naar zijn opvatting bedierf en opsierde. Men leert er uit hoe de volken, naarmate ze God en zijn dienst verlieten, al meer hun verbeelding en den leugen vrij spel lieten, tot zij kwamen tot de dwaasheden van Berosos en Damascius. M. a. w. Alle volken buiten God nemen in den loop hunner ontwikkeling steeds verwarder en valscher godsdienstige meeningen aan, (getuige o. a. China) en komen tot grooter dwaasheden, naarmate zij verder zich van het uitgangspunt, de eerste kennis, verwijderen.

Doch hieruit volgt dan ook dadelijk, dat hoe hooger op men de godskennis van een volk kan nagaan, hoe verder terug, men die ook des te klaarder en onvervalschter vindt.

De volken zijn dus van een hooger standpunt gedaald, niet uit het lagere op godsdienstig gebied opgeklimmen. Het Darwinisme, heel de ongeloofige wetenschap, spreekt gaarne van de Semiten, die sinds Abraham en Mozes zich uit het Veelgodendom tot het Eengodendom hebben opgewerkt. De geschiedenis leert anders. Het Eengodendom was Israel bekend, maar het laatste bezat geen zoogenaamd „instinctmatig monotheïsme.” 't Verviel telkens op 't spoor der heidenen tot veelgodendom. Aan 't begin van der Israëlieten volksbestaan staat het Eengodendom, en dat hebben zij onder alles eenvoudig

bewaard. Zij zijn er niet toe gekomen uit zich zelf, maar het was voor hen de aanvang, waaruit alles sproot. „Het eengodendom was vóór het veelgodendom”, zegt de geleerde taalkenner Max Muller.

Dat werkelijk de menschen, na den eenen God gekend te hebben, afvielen, zijn heerlijkheid veranderd hebben in het beeld van een vergankelijk mensch, schijnt uit het volgende inschrift zelf te blijken: 't moet een der oudste zijn.

1. Elken dag zult gij uw God naderen. 2. Offer, gebed des monds en werktuigen... 3. zult gij uw God met eerbied brengen. 4. Al wat maar geschikt is voor goddelijke wezens, 5. smeeking, ootmoed, buigen des hoofds, 6. vuur (?) zult gij hem brengen en schatting, ook heilig zijn in de vreeze Gods. 8. De vreeze Gods zult gij niet nalaten, 9. in de vrees der engelen zult gij leven. . . .

Wel ontbreekt veel aan deze brokstukken, maar belangrijk is toch het anders zeldzaam denkbeeld van éen God. Bel, Samas en andere goden worden niet genoemd. Toen de Babyloniërs en Assyriërs eenmaal veel goden hadden, kwam dat denkbeeld van éen God slechts flauw nu en dan te voorschijn. Het is blijkbaar een zeer oude gedachte, waaruit meer dan éen geleerde besluit, dat de Babyloniërs de onvervalschte kennis van éen God hebben gehad, van El of Ilu.

„De hoogste God,” zegt Lenormant, „het eerste beginsel, de eenige bron waaruit alle andere goden komen was Ilu, d. is de GOD. Hij is de eenige en goede; die namen geven hem de spijkerschriften.” Nog iets anders bewijst de eenheid der godsgedachte. Vóór Babel éen rijk was, had elke stad haar eigen god, die daar alleen werd gediend. Dit eengodendom ging verloren, toen de goden dier steden, bij haar verovering, onmachtig

bleken tegenover die des vijands. Doch Bel werd toen de hoofdgod. Hij heet in een later inschrift: „Heer, wiens macht geen evenaart. O Heer, goede Vorst, Heer der wereld, Koning der menschheid, Heer der aarde, der menschheid en der geesten.“ En wanneer in 1300, toen de Assyriërs Babel overwonnen, Assur weder de groote God wordt, als „groote Heer, machtige Koning der groote Goden, Vader der Goden,“ dan blijkt zeker hoe toch telkens de gedachte aan één God weer boven kwam.

Wanneer men echter, na dit alles, het scheppingsverhaal van Mozes met de verhalen der oud-Heidensche volken vergelijkt, hoe treffend is dan het verschil tusschen de Schrift en de vaak kinderachtige dwaasheden der Assyriërs. „Juist in hun godsdienstige opvatting staan de Bijbelsche verhalen boven alle. Zij getuigen hoe helder en krachtig de Hebreëen de ook hun bekende voorstellingen der stamverwante volken wisten te zuiveren en te veredelen. Dat zij aan de overlevering zedelijke beteekenis gaven, van het bont veelgodendom der volken tot eengodendom kwamen, geeft hun de eerste plaats op het gebied der godsdienstige ontwikkeling. Zij hadden de zware, ernstige, hooge taak 't godsdienstig bewustzijn boven 't natuurlijk leven op te voeren, de heerschappij van het geestelijke over het natuurlijke uit te spreken.“ Zoo oordeelt een geleerde als Duncker, die echter niet zegt vanwaar Israël de kracht had dus alleen te staan, ja tegenover aller volken gevoelen. Wij weten hoe Israel, en Israel alleen daartoe kwam.

VI.

De Zonderval en de Zondvloed.

Op het Scheppingsverhaal volgt in de Schrift dat van den Val, waarover duidelijke voorstellingen uit de steenen nog niet zijn te voorschijn gebracht. Wel schijnt zekere tafel van een vloek over den mensch, „die zijn reinheid verloren had,“ te handelen, maar zekerheid bestaat daaromtrent nog niet. Toch spreken, opmerkelijk genoeg, vele stukken van een afval en opstand van geschapen wezens tegen de goden. De strijd wordt dan geleid door Tiamat, „den Zeedraak“, die den boozen geesten kracht geeft. Ook afbeeldingen stellen Bel voor strijdend met een draak, en er is grond voor Smiths bewering, dat Tiamat de „geschubde draak“ (slang of visch) de Bijbelsche slang vertegenwoordigt.

Dit krijgt te meer waarschijnlijkheid door een oud-Babylonischen steen in 't Britsch museum. Hij vertoont twee menschelijke gestalten, zittend bij een boom naar welks vruchten zij reiken. Achter de vrouw ziet men een slang. Zoo schijnen dan ook de Assyriërs 't verhaal van den val gekend te hebben. Tiamat vertegenwoordigt ook den wilden chaos der wateren, de aardsche machten, de macht der duisternis, die 't goddelijke bestrijdt.

Een derde merkwaardige zaak is de „Heilige boom“, die vaak op de afbeeldingen voorkomt. Van een „kennis“-boom schijnt nergens sprake. Maar een „boom des levens“ komt voor op cameeën, muren, tempels, ja op kleedingstukken. De boom schijnt een cypres of pijnboom, doch in elk geval een steeds groenen voor te

stellen. Naar blijkt was hij zinnebeeld des levens. Vandaar, dat hij 't eenig sieraad is der te Warka (Bijb. Erech) gevonden doodkisten. Soms staan twee gevleugelde mannen bij den boom, ook verzelt hem een in de vier winden draaiend zwaard. Ja, een stuk over den opstand der geesten tegen de goden zegt: „Merodach liet zijn hand het zwaard houden voor het bosch van zijn vader, den god Anu.“ Herinnert dit niet treffend aan den Cherub, die 't paradijs bewaakte?

Terwijl wij den lezer sterk raden vooral den Bijbel met deze berichten te vergelijken, letten we nog even op wat van 't Paradijs wordt gezegd. Volgens een mededeeling van Rawlinson, door Delitzsch bevestigd, spreken de inschriften van een landschap, (Kardunijas of Gandunu) dat aan Eden herinnert. Het heeft als dit laatste vier rivieren: Euphraat, Tigris. Surrapi en Ukni. Delitzsch zelf, zeker een der beste beoordeelaars, plaatst het Paradijs in het land van Babel. Dit land toch heet in 't Babylonisch Gandunu, Op oude inschriften heet zelfs Babylon Tin-Tir, d. i. stad van den levenshof. Dat de Bijbelsche rivieren Gihon en Pison dezelfde zijn als Surrapi en Ukni is zeer goed te bewijzen. Delitzsch heeft de namen in 't spijkerschrift weergevonden.

De Babyioniërs schijnen, naar dit alles, met de geschiedenis van den val en den vloek over 't menschedom eenigszins te zijn bekend geweest, te meer, wijl zij ook alle andere Bijbelsche hoofdfeiten kennen. Delitzsch merkt ook op, dat een volk met zoo diep gevoel van schuld en behoefte aan vergeving, omtrent den oorsprong van 't kwaad zeker overleveringen heeft gehad.

Een aantal spijkerschriften, van vrij groote dichtelijke waarde en daarom wel eens de Assyrische Volks-epos genoemd, handelt over zekeren held

Izdubar. Dit dichtwerk verdient de hooge aandacht, niet slechts, wijl Izdubar de Nimrod des Bijbels, (Gen. 10) schijnt, maar ook wijl de verzen over den Zondvloed bericht geven. De overleveringen van Izdubar zijn zeer, zeer oud. Beelden daaruit komen reeds voor op zegels en cylindere uit Ur en Akkad. (20 eeuwen v. Chr.) Natuurlijk bestond de overlevering lang voor ze werd opgeschreven. Opmerkelijk is tevens, dat nog geen geschiedkundig overblijfsel ouder dan 2300 v. Chr. (ongeveer de tijd van den Zondvloed) is ontdekt.

Volgens de legende dan is Izdubar van goddelijken oorsprong, goddelijke eer waard. Hij heerscht over Babel en Erech, en wordt beroemd wijl hij allerlei ondieren doodt. Hij is „een geweldig jager“, als Nimrod. De ziener Heabani komt aan zijn hof, wordt zijn vriend, en beide zetten nu de jachten voort, ja, yerwinnen zelfs de vorsten van Elam en Belesu. Eindelijk vellen zij ook „den goddelijken stier“, en verwerft Izdubar het koninkrijk van Mesopotamië, (het land van Babel en Ninevé) van de Perzische Golf tot Armenië. Doch nu keert de kans. Heabani wordt door een wild beest verscheurd, Izdubar treft een vreeselijke ziekte. Om genezen te worden gaat hij op reis, komt na lang zwerven aan de zeekust, en ontmoet daar den held uit het Babylonisch Zondvloed-verhaal *H a s i s a d r a* (Xisuthros). Deze Babylonische Noach verhaalt nu zijn geschiedenis aan den kranke, en wijst hem het middel tot beterschap.

De 12 tafelen, die Izdubar betreffen, kan men vinden in het Britsch Museum. Oorspronkelijk waren zij elk in zes afdeelingen gesplitst, ieder van 40—50 regels. Doch de meeste stukken hebben zeer geleden. Het volledigst is gelukkig tafel 11, de geschiedenis van den Zondvloed. Wat echter volledigheid in de Assyrio-

logie beduidt, blijkt hieruit dat gezegd tafeltje, schoon niet grooter dan een manshand, nog uit 16 brokstukken bestaat! Men vat nu hoe moeielijk 't is den samenhang te vinden. Ons is het voldoende het zondvloedbericht te kennen.

Het slot der voorafgaande 10^e tafel verhaalt, hoe Izdubar door den voerman Urhamsi over de wateren des doods naar de woonplaats der zaligen wordt gevoerd, waar hij zijn voorvader Hasisadra vindt, opgenomen tot de goden. Hij vraagt hem om genezing zijner kwalen. Hasisadra geeft onbevredigend antwoord. En wanneer Izdubar vraagt hoe hij, Hasisadra, de onsterfelijkheid heeft verkregen, verhaalt de laatste omtrent den zondvloed wat volgt:

„Hasisadra sprak aldus tot Izdubar: — U, Izdubar zij de verborgen geschiedenis geopenbaard, — en het oordeel der Goden wil ik u verkondigen. — De stad Surippak, de stad waar gij staat... was oud, en... de goden in haar — .... hun knecht de groote goden — .... de god Anu — .... de god Bel — .... de god Ninip — en de god... Vorst van het doodenrijk — hun wil openbaarde hij te midden... en — ik hoorde zijn wil, en hij sprak tot mij: — Gij, Suripakkiet, zoon van Ubaratutu, — maak u een groot schip naar deze... — Ik verdelg (?) de zondaren en het leven... — Laat daar ingaan alle levend zaad in 't midden des schips. — Het schip dat gij zult maken — 600 (?) el zal zijn de maat zijner lengte en — 60 (?) el de maat zijner breedte en zijner hoogte. — Laat het afloopen op de diepte.

— Ik vernam, en zeide tot Hea (den god van 't noodlot) mijnen heer: — Het bouwen van een schip, 't welk gij mij geboden hebt, — als ik het zal hebben gedaan, — jong en oud zal mij bespotten. — Hea deed

zijn mond open en sprak, en zeide tot mij zijn knecht:... — Gij zult tot hen zeggen — .... hij heeft zich van mij gewend en — .... vastgesteld boven mij .... — .... gelijk helen — boven en beneden... — gesloten het schip — .... de vloed, dien ik u zenden zal — ga er in, en wend de deur van het schip. — In zijn midden uw koren, uw gereedschappen en uw goden — uw rijkdom, uw maagden, uw slavinnen en uw jongelingen, — het vee des velds, de dieren des velds, alle wil ik hen vergaderen en — tot u zenden, en binnen uw deur zullen zij besloten zijn.

— Op den vijfden dag... het — in zijn omvang 14 maten... zijn gestalte — Veertien maten mat het... boven daarover — zette ik zijn dak... ik sloot het in, — ik ging daarin ten derden male, ik onderzocht het buitenste ten zevenden male, — zijn binnenste onderzocht ik ten achtsten male. — Planken tegen het water zette ik daarin, spleten zag ik, en de ontbrekende deelen bracht ik aan. — Drie maten pek goot ik er van buiten over — drie maten de mannen dragend zijn korven.... zij bouwden kasten — Ik sloot in de kasten het offer dat zij offerden — Twee maten der kasten had ik den schipper toegedeeld — .... en Schamas.... voleindde het hout tot het bouwen van 't schip — .... sterk en — riet strooide ik uit boven en beneden — .... daarin gingen twee derden er van.

— Alles wat ik bezat, ik vergaderde het al, wat ik bezat, ik vergaderde zilver — goud — levend zaad. Het geheel liet ik opwaarts gaan in het schip, al mijn knechten en maagden — de dieren des velds, het levende des velds, de kinderen der menigte, hen allen liet ik opwaarts gaan. — Een vloed maakte Schamas, en — hij begon en sprak in den nacht: Ik zal het zwaar

laten regenen van den hemel. — Op den dag toen ik zijn feest vierde, — op den dag dien hij bepaald had, vrees had ik niet. — Ik ging naar binnen in 't midden van 't schip, en sloot mijn deur. — Om het schip te besturen aan Buzursadirabi, den schipper — gaf ik het grootsch gebouw in zijn hand. —

De woede van een onweder in den morgen — verhieft zich, beginnend aan het einde des hemels, en ver. — Vul donderde in zijn midden en — Nebo en Saru togen vooraan. — De dragers van den troon wandelden over vlakten en bergen, — de verwoester Nergal sloeg om, — Ninip toog vooruit, en sloeg ter aarde. De geesten droegen de vernieling, — in hun macht joegen zij over de aarde. — De vloed van Vul reikte tot aan den hemel, — de heerlijke aarde werd tot een woestijn; — alle leven van het gelaat des aardrijks werd vernield. — De eene broeder zag den anderen broeder niet, de menschen kenden elkander niet. —

De goden in den hemel vreesden het onweder, en zochten een schuilplaats. — Zij stegen op in den hemel van Anu, — zij strekten zich uit in menigten als honden. (Vroeger heette het: als druipstaartende honden kropen zij ineen.) — En de godin Istar sprak als een kind: Alle zijn aan 't verderf gewijd, — voor het aangezicht der goden voorspelde ik verderf. — Aan het kwaad was mijn volk prijsgegeven en aldus voorspelde ik. — Ik heb mijn volk voortgebracht, en als het broeisel van visschen vervullen zij de zee.

De goden zaten neer en zuchtten, hun lippen waren bedekt van wege het naderend verderf. — Zes dagen en nachten gingen voorbij. — Wind, vloed en storm kregen de overhand. — In den loop van den 7en dag werd bedaard de storm, en de vloed werd stil. — De zee liet hij droog worden, wind en vloedden hielden

op. — Ik zag de zee in hevige beweging — en al de menschen overgegeven aan het verderf; — als riet dreven hun lijken rond. — Ik deed het venster open, en het licht viel naar binnen op mijn aangezicht: — het verging. Ik zat neder en weende; — over mijn gelaat vloten mijn tranen.

Ik zag den oever aan 't eind der wateren. — Het schip kwam tot het land ¹⁾ Nizir. — De berg Nizir hield het schip tegen; daarover heen varen kon het niet. — Op den 7en dag, in zijn loop — zond ik uit een duif, en zij verliet mij, zij ging en vloog heen en weer, en — een rustplaats vond zij niet en keerde weder. ²⁾ — Ik zond uit een raaf — en hij vloog weg en zag het afnemen der wateren, — hij vrat en zwom en zwiert weg, en keerde niet weer.

Ik zond uit alle dieren naar de vier winden, en goot uit een dankoffer. — Ik bouwde een altaar op den top des bergs; — zeven planten sneed ik — onderaan legde ik riet, pijnboomtakken en singlar. — De goden vergaderden van wege zijn reuk, vergaderden van wege zijn welriekenden reuk. — De goden vielen als vliegen op het offer aan. — In die dagen smeekte ik, dat ik hen voor eeuwig niet mocht verlaten. — Mogen de goden komen tot mijn altaar. — Moge Ilu niet komen tot mijn altaar! — Want zonder nadenken heeft hij den vloed doen komen, — en mijn volk aan de diepte overgegeven!

Reeds in oude dagen, Ilu op zijn tocht — zag het schip, en vol boosheid ging hij tot de goden en godinnen: — Laat niet een er levend afkomen, laat niet een uit het diep gered worden. — Ninip opende zijn mond en sprak, en zeide tot den krijgsman Ilu: — Wie

¹⁾ Zie voren, Bl. 20.

²⁾ Tusschen de duif en de raaf wordt nog de uitzending van een zwaluw vermeld.

zal dan Hea vragen naar al wat hij gedaan heeft? — En Hea wist alle dingen. — Hea opende zijn mond, en sprak en zeide tot den krijgsman Bel: — Gij, vorst der goden, krijgsman, — wanneer gij toornig zijt, doet gij een vloed komen. — Wie zonde deed, deed zijn zonde; wie boosheid deed, deed zijn boosheid. — Rechtaardige vorst, laat hem niet verdelgd worden! den geloovige, laat hem niet vernield worden! — in plaats van dat gij een vloed brengt mogen leeuwen (— luipaarden — hongersnood — pest) de overhand nemen, en de menschen verdelgen. . . .

En de goden zonden Hasisadra een droom en hun oordeel hoorde hij. — Toen zijn oordeel vervuld was, trad Bel midden op het schip, — hij nam mijn hand en richtte mij op. Hij liet mijn vrouw opgaan en aan mijn zijde brengen, — hij maakte een verbond, sloot een verdrag, en gaf zijn zegen — voor Hassisadra en het volk aldus:

Wanneer Hasisadra en zijn vrouw en het volk, om den goden gelijk te zijn, zijn weggenomen — dan zal Hasisadra in een ver land aan den mond der stroomen wonen. — Zij namen mij, en in een ver land aan den mond der stroomen zett'en zij mij."

Zoo ver 't verhaal. Izdubar wordt dan het middel genoemd tot genezing zijner kwaal, en hij gaat tevreden heen.

Beschouwen we thans het gevondene en zijn betekenis nader.

De lezer zal uit het ontcijferde de Assyrische Zondvloed-overlevering vrij wel leeren kennen. Zij is hier niet volledig gegeven, wegens de vele gappingen, en wellicht ook niet in de juiste volgorde, die, als we zeiden, zeer moeilijk is te bepalen.

Wie onderzoeken wil, of Izdubar (V) de Bijbelsche Nim-

rod is, verwijzen we, wegens onze beperkte ruimte, naar de grootere werken van Smith en Delitzsch. Slechts nog een woord over den tweeden hoofdpersoon. De naam van den held des Zondvloeds werd eerst Sisit gelezen. Later gevonden stukken uit Koejoendsjik noemden hem Hasisadra. Dat is de Assyrische vorm van het Grieksche Xisuthros, zooals 't de oude geschiedschrijver Berosos heeft. De naam verschilt zeker met de H. Schrift. De feiten stemmen (men legge vooral den Bijbel er naast!) verrassend overeen. Gelijk Noach munt Hasisadra uit door gerechtigheid en vroomheid, zoodat hij later in den kring der goden wordt opgenomen, wat een verwarring met Henoch schijnt aan te duiden.

Hasisadra (Noach) wordt alleen gered uit den vloed. Beiden ontvangen goddelijk bevel tot het bouwen van een schip. De geheele loop van dezen zondvloed, het welriekend dankoffer, herinneren aan de H. Schrift. De vloed is in beide berichten straf der zonde. Een eenig vroom man wordt met zijn huisgezin, eenige dieren en levensvoorraad bewaard. Dit geschiedt in een schip welks bouw en maat — de getallen der inschriften zijn meestal onleesbaar — nauwkeurig worden aangegeven. Hasisadra en Noach zenden dezelfde vogels uit, beiden landen op een berg, verlaten hun schip, en beider offer is een liefelijke reuk voor Hem die hen redde. Dan volgt de belofte, dat geen vloed meer komen zal, eindelijk de zegen en het verbond der godheid met den held. — Men ziet, 't kan moeilijk duidelijker, en Smith's vreugde over deze vondst is begrijpelijk.

Hoe zijn de Chaldeërs aan een verhaal, zoo naar waarheid als geen ander volk 't heeft, gekomen? 't Is duidelijk, dat de groote feiten, die in of bij de Euphraatvlakte plaats hadden gevonden, waar ook weer een nieuw geslacht na den vloed ontstond, daar 't best be-

waard bleven. Zuid-Babylon is ook Israels stamland. Abram bracht zeker uit de Chaldeeuwse tempelstad Ur vele verhalen mee naar Kanaän. Wel weet men nog niet hoever in Therachs huis het begrip van één God was bewaard gebleven. Doch dat Abraham zuiverder denkbeelden had, en wist te onderscheiden getuigen Gen. 11 vs. 31 — 12 vs. 4 en Jos. 24 vs. 3.

„Abraham,“ zegt de geleerde Bunsen, „was een Chaldeer, die het nieuwe heidensche Chaldeëndom verwierp, en daardoor nader tot de oude overleveringen der bergvolken kwam. Vandaar de overeenkomst tusschen Bijbelsche uitdrukkingen en beschouwingen met die der Babyloniërs. De natuurlijke overlevering had in Mesopotamië haar vaderland.“ Als, gelijk alle geleerden getuigen, in 2000 v. Chr. een tamelijk ontwikkelde letterkunde bestond, kan Abraham zeer gemakkelijk de hoofdfeiten van vroeger geweten hebben.

Intusschen vergeten we om de groote overeenstemming ook het verschil niet, en dat niet altijd in ondergeschikte punten. De namen der vele goden, de maat, ettelijke bijzonderheden, 't begin, de duur, de landingsdag, de getallen der spijkerschriften enz. enz., wijken bij het zondvloedverhaal ten deele van de Schrift en van Berossos af. Doch deze verschillen toonen allereerst klaarlijk, dat de schrijvers niet uit één bron putt'en; niet elkaar naschreven. Wij hebben nu 't verhaal door een landvolk (Israel) in den Bijbel; dat van een zeevarend volk, de Assyriërs, in de wigschriften. Daarom spreekt Mozes van een Ark (niet een schip, maar een kist.) Hij noemt niet als de Assyriërs de zee, het van stapel loopen, geen stuurmansproefnemingen of iets dergelijks, wat zeevaarders er al licht bij dachten.

Grootere afwijkingen veroorzaakt het Assyrisch veelgo-

dendom. De goden Samas, Vul, Nebo, Sarru, Nergal en Ninip verrichten samen het vernielingswerk. Zij verwoesten de aarde, maar brengen tevens den hemel in verwarring. De overige goden vreezen, en vluchten sidderend en klagend in Anu's hoogsten hemel. De godin Istar verwijt den god Bel, dat zij te vergeefs het volk der aarde heeft voortgebracht. Hea, de god van 't noodlot, waagt het tegen den wil van Bel: — „niemand ontkome levend, geen mensch worde gered“ — toch Hasisadra met heel zijn huis te redden. Hasisadra zelf is een zoon der aarde, een vroom man, wyl hij later onder de goden wordt geplaatst. Toch heeft hij, na zijn redding een altaar oprichtend, den moed te zeggen: „Mogen de goden komen tot mijn altaar! Moge (de god) Ilu niet komen, want zonder nadenken heeft hij den vloed doen komen, en mijn volk aan de diepte overgegeven.“ Ja, in den hemel zelf ontstaat oproer en opstand. Ilu staat toornig tegenover de goden en geesten, die hem door den mond van Hea, die alle dingen weet, de verderving door den zondvloed verwijten, als een dwaasheid zijns toorns.

Uit alles blijkt kortelijk, dat de diepte der H. Schrift hier ontbreekt. 't Is een zwakke naklank der goddelijke gedachte. Hasisadra, het type van Babylonische vroomheid, berispt de goden en doet wel. Dit reeds bewijst genoeg. Doch hoe meer wij in zedelijk en godsdienstig opzicht onderscheid ontdekken, des te duidelijker wordt, dat het Heidendom niet is een nog duister Christendom, maar het tegenovergestelde daarvan. Als het Heidendom reeds alle waarheden in beginsel bevat, waartoe dan nog een bijzondere openbaring, waartoe Israels afzondering? Neen, met de gerechtigheid en heiligheid ging ook de kennis verloren, werd het Heidendom verduisterd in 't verstand, dwaas. Het kon oude overleve-

ringen bewaren, maar niet de dingen in 't rechte licht zien. Daartoe was de Openbaring noodig. De geopenbaarde waarheid is waarlijk geen leer ontwikkeld uit het Heidendom.

VII.

De bouw van Babels toren. Kedor-Laomer.

Over den torenbouw te Babel en de spraakverwarring laat het gevondene uit de opschriften ons nog onzeker. Men weet, dat zich ter plaatse waar Babel gestaan heeft, thans nog de ontzagelijke bouwvallen van den toren Birs Nimroed bevinden, die voor den ouden toren van Babel wordt gehouden. Mag men den geschiedschrijver Alexander Polyhistor en na hem Abydenus gelooven, dan bezaten de Babyloniërs in de 1e eeuw v. Chr. een overlevering in hoofdzaak gelijk aan het verhaal in Genesis. De Sybille of waarzegster van Mozes van Chorene, door den geschiedschrijver Berossos vermeld, komt eveneens met Gen. 11 overeen. Berossos zelf laat ons, zoover de stukken door zijn afschrijvers gegeven reiken, hier in den steek.

Blijft dus niet veel over dan de inschriften. Verschillende afbeeldingen door Smith gevonden, komen hierbij in aanmerking, Wat daarvan gevonden en ontraadseld is, geeft echter niet veel meer dan de mogelijkheid van samenhang met den Bijbel. Wel heeft Smith ook een schriftelijk bericht gevonden, maar 't is ver van zeker dat het bevat wat hij meent. De weinige zeer onsamenhangende regels luiden:

2 Zijn hart was boos. — 3... was roekeloos tegen den vader der goden. — 5... Babel gebracht tot onderwerping. — 6 Klein, en groot verwarde hij hun spraak —

9 Hun sterk gebouw bouwden zij gedurende den dag. — 10 Aan hun sterk gebouw gedurende den nacht — 11 geheel maakte hij een einde. — 11 En in zijn toorn goot hij zijn reden uit, — 13 om hen naar buiten te verstrooien verhief hij zijn aangezicht. — 14 Hij gaf dit gebod (?) hun raad werd verward. — 15... den voortgang brak hij af. — 16... hersteld het heiligdom.

Nu zou, gelijk men bemerkt, hier zeker een belangrijke bevestiging van het Bijbelsch verhaal te vinden zijn, als slechts regel 6 en 10 te vertrouwen waren. Op de woorden spraak en sterk gebouw komt alles aan. Smith zelf erkent, dat het woord door spraak vertaald elders dit niet beduidt. Een ander geleerde leest er bouwgroeve uit.

Er blijven echter, al geeft men de beide regels prijs, nog eenige overeenkomsten. De „onderwerping” (regel 5) wijst op een vroegeren opstand. De goden wāren over de verdorvenheid en roekeloosheid der menschen vertoornd, en vernietigden 's nachts wat de menschen daags bouwden. De voortgang van den arbeid werd verhinderd, de raad der bouwenden verward, en de straf der verstrooiing in vreemde landen door de goden over de opstandelingen uitgesproken. Doch zekerheid omtrent overeenstemming met de Schrift geeft dit alles niet.

Toch schijnen we die te hebben in een ander gesteente, of liever een reusachtig steenen gevaarte, de genoemde Birs Nimroed, waarvan ook in de opschriften dikwijls sprake is. Het is een groot gebouw van baksteen, gelijk ook de Bijbel meldt. Babel bezat en bezit nog geen steenen. Alles werd gemetseld met baksteen, door asphalt saāmverbonden. In Palestina bouwde men nooit zoo. Afgezien van de overlevering beweren ook mannen als Rawlinson, Smith en Delitzsch, dat Birs Nimroed de toren van Babel is. Rawlinson

toont aan, dat de toren oorspronkelijk zeven verdiepingen had, waarvan elke een bijzonderen sterrengod gewijd was, wiens kleur zij droeg. Van den onderbouw kan men in zijn afmetingen bijna even weinig bepalen als van de zeer vervallen drie bovenverdiepingen. Het geheel verheft zich nog 154 voet boven de vlakte, en is de grootste bouwval honderden uren in 't rond.

Uit verschillende getuigenissen, zoowel der inschriften als des Bijbels, blijkt, dat de Kuschietische beheerschers van Sinear afstammelingen van Cham waren, gelijk de koningen van Elam (Perzië) van Sem. Dat verschil van afkomst stelde beiden tegenover elkander, en dit voerde in Abrahams tijd tot een verovering van het zuidelijk Euphraat-land. Uit dezen tijd van vreemde heerschappij noemen de inschriften 2 koningen, Kudur-Mabuk en Kudur-Nanhundi. De eerste heeft den bijnaam „Beheerscher van 't Westland” (Kanaän). Daaruit blijkt, dat in Elam het koningsgeslacht Kudur heerschte, en voorts dat een daaruit zijn heerschappij tot Kanaän uitstrekke: zoo kwam daar ook denklijk de zedeloze Astharoth-dienst (Gen. 19.) Nu mogen we nog wel niet zeggen, dat de Kedor-Laomer van Gen. 14 de Kudur-Mabuk der inschriften is, maar de namen stemmen evenzeer overeen als het Bijbelsch verhaal, dat Kedor-Laomer zijn gezag tot het dal Siddim uitstrekke, (waar Loth woonde en Sodom lag). — (Gen. 14.)

Den Bijbelschen naam Laomer vindt men in de Elamitische Godheid Lagomer, Lagamaru, terug. De familienaam Kudur (Kedor) schijnt dus met die eener Godheid verbonden. Zoo is dan Abrahams krijgstoet tegen dezen vorst en zijn bondgenooten niet „ingeschoven om Abraham te verheerlijken”, geen „omwerking van Sanheribs toet tegen Hiskia”, die een hoogwijze moderne beoordeeling in de „versleten overleveringen van Mozes' boeken”

wist te vinden. Wie liever de bronnen buiten den Bijbel dan deze zelf gelooft, kan zich nu overtuigen.

Met de geschiedenis van Kedor-Laomer komen we op de lotgevallen der afzonderlijke volken. Werpen we nog een enkelen blik terug.

We zagen, dat de oude berichten der H. Schrift en die der Babyioniërs overeenstemmen. Dat doen tevens die van andere volken, en waarborgt mee de echtheid der berichten, zoolang niet blijkt, dat de een den ander naschreef of sprak. Verrassend keeren overal de denkbeelden weer van een schepping door Gods wil, een chaos der wateren waaruit alles voortkomt, een schepping van den sterrenhemel, een afval des menschen, een zondvloed, een nieuwen bond tusschen God en mensch, wellicht ook van een nieuwen opstand der goddelooze volken, het stichten van een reusachtig bouwwerk en een volgende verstrooiing der volken. Tevens blijkt, dat het heidendom de omkeering der waarheid is, doch de H. Schrift het helder licht der Goddelijke Openbaring. Eindelijk is 't opmerkelijk, dat de Bijbel en de inschriften het Euphraatland de bakermat der menschheid noemen, en zoo de eenheid van 't menschengeslacht bewijzen.

VIII.

De Koningen van Israel en Juda.

De ontzagelijk talrijke bouwstoffen in het Londensch Museum geleiden ons verder tot de geschiedenis der Joodsche koningen. We zouden den lezer vermoeien, door hier telkens den afzonderlijken tekst te geven.

Bepalen we ons tot de feiten, die de inschriften vermelden. Daaruit zal blijken dat de Bijbel niet strijdt tegen de „moderne wetenschap“ — een misbruikt woord. De Assyriologie is juist de modernste wetenschap. „De overeenkomst der feiten tusschen Bijbel en inschriften is wel niet volkomen, maar in het algemeen zeer bevredigend“, zegt de geleerde Schrader.

Achab van Israël is de eerste koning, dien de inschriften noemen. Een bericht van Salmanassar II vermeldt, hoe Achab, in verbond met Benhadad van Damaskus, met 2000 wagens en 10000 man, door Salmanassar wordt overwonnen in den slag bij Karkar (854 v. Chr.) (vergelijk 1 Kon. 20 vs. 34). Achab had, volgens de Schrift, Benhadad bij Aphek overwonnen, doch tegen afstand der aan Israël ontrukte steden een verbond met hem gesloten. De Schrift zegt niet tegen wien. Dit nu leeren de inschriften. Het was tegen Assur, den dreigenden, erfelijken vijand in 't Oosten.

Over Achab wordt verder gesproken op de zwarte obelisk van Salmanassar II, — een ontdekking van Layard in de puinen van Nimrod. Op den steen staan naast de inschriften afbeeldingen van gevangenen, die den grooten Salmanassar schatting brengen. Achab heet daar Achab van Jizreël. Uit 1 Kon. 21 vs. 1 blijkt hoe juist die anders vreemde naam is, en hoe wel alles uitkomt. Achab had zijn woonplaats naar Jizreël overgebracht. De wijnberg van Naboth was dicht bij zijn paleis aldaar. Verder komen op de obelisk voor Benhadad en zijn opvolger Hazaël, tegen wien Salmanassar later optrekt.

De genoemde koningen zijn volgens de Schrift allen tijdgenooten van Jehu, eveneens op de obelisk genoemd. De omschriften der beelden luiden: „De schatting van Jahua, den zoon van Kumri (Omri), zilver, goud en

gouden gereedschappen ontving ik." Nu heet Jehu in 2 Kon. 9 vs. 11 niet de zoon van Omri, maar juist de verdelger van diens huis. Doch Schrader bewijst, dat zoon en opvolger vaak door 't zelfde woord worden aangeduid. Wat het gegevene ons leert is duidelijk. 2 Kon. 10 vs. 32 zegt: „In die dagen begon de Heere Israel in te korten, want Hazael sloeg ze in alle landpalen van Israel". Dit krijgt door de inschriften het rechte licht. Jehu blijkt nu te zijn Salmanassars bondgenoot, en daardoor de vijand van Hazaël van Syrië, den ervijand van Assur. Hazael had Israëel overal geslagen, en Jehu zocht nu met geschenken Salmanassars steun.

In 't 39e jaar van koning Azaria (Uzzia), van Juda, die in de opschriften eveneens als in de Schrift wordt afgeschilderd, kwam in het door burgerkrijg geschokte rijk van Israëel Menahem op den troon (2 Kon. 15 vs. 17—21). De Bijbel zegt, 1e. dat Menahem gelijk met Azaria regeerde, 2e. dat Menahem aan Pul 1000 talenten betaalde (2 Kon. 15 vs. 19). Nu spraken wel de inschriften van een schatting door Minihimmi van Samirinai (Menahem van Samaria) betaald, maar aan Tiglath Pilezer II. Ook de Assyrische koningslijsten noemden geen Pul. Toch onderscheidt de Bijbel duidelijk Pul en Pilezer II, (2 Kon. 15, vs. 19 en 20, 29. I Chron. 5 vs. 26). Velen verwierpen daarom de echtheid der Schrift. Doch wat is nu geschied? Op een steen, in het Paleis te Nimrod, is een inschrift gevonden, dat niet alleen Pul „koning van Assyrië" noemt, maar ook van zijn tocht tegen Samaria en van de schatting spreekt. Zoo blijkt de Schrift ten slotte waar! (VI.)

Op Menahem volgt Pekahia, weldra door Pekah ontroond en vermoord (2 Kon. 15 vs. 25). Pekah verbond zich met Rezin van Damaskus tegen den zwakken Ahas van Juda. De verbondenen togen op

tegen Jeruzalem en verwoesting ging voor hen uit. „Het hart des konings en zijns volks beefde als woudboomen voor den wind”. Maar „vrees niet” sprak Jesaja tot den zwakken vorst. (Jes. 7. Zie vooral dit hoofdstuk.) Doch Achas geloofde niet, en zond boden tot Tiglath Pilezer van Assyrië om hulp te vragen, benevens de schatten van 's Heeren huis als geschenk. De vorst van Assur trekt daarna op, neemt Damaskus in en doodt Rezin (2 Kon. 16 vs. 7—9). Vergeefs had Jesaja gewaarschuwd tegen het „gehuurde scheermes, den koning van Assyrië” dat alles zou wegnemen. Achas was niet meer onafhankelijk. Juda stond onder Assyrië. (Zie Jes. 8 vs. 6 en verv.)

De inschriften bevestigen overal dit Bijbelsch bericht. „Het land van 't huis Omri” (Samaria), zoo heet het, „het volk, de have en 't gereedschap zond ik naar Assyrië, Pekahia hun koning hadden zij gedood. Husih (Hosea) stelde ik in 't Koninkrijk. 10 talenten goud, 1000 talenten zilver ontving ik van hem als schatting en zond die in 't land Assur.” (vgl. 2 Kon. 10 vs. 30.) Ook de wraakneming op Damaskus wordt ten deele bericht, 't overige is verdwenen. Wel wordt van Achas' gezantschap niet gesproken, maar Tiglath-Pilezer noemt in snoevende taal Joachas (Achas) van Juda schatplichtig. Van een onderwerping wordt niets gemeld, dus moet het een vrijwillige schatting, als boven vermeld, zijn geweest, voor hulp tegen de dreigende bondgenooten. De twee koningen, van Juda en van Assyrië, kwamen saam te Damaskus, en nu lette men op de overeenstemming der verschillende bronnen. Eer hij Syrië verliet, zegt Pilezer, ontving hij plechtig te Damaskus de naburige vorsten o. a. Achas van Juda. „Toen toog de koning Achas Tiglath Pilezer, den koning van Assyrië, te ontmoet”, zegt 2 Kon. 16 vs. 10.

De opvolger van Tiglath-Pilezer is Salmanassar IV, die in de Schrift als veroveraar van Samaria voorkomt, en in de opschriften weinig genoemd wordt. Hij sloeg 't beleg voor de stad, die met Egyptes hulp zich van Assur bevrijden wou. Doch eerst zijn opvolger Sargon maakte door de wegvoering Jesaja's profetie (Jes. 28 vs. 1) waar. Het bestaan van dezen Sargon, die nergens dan Jes. 20 vs. 1 wordt genoemd, is lang betwijfeld geworden, tot de inschriften weer den Bijbel hebben bevestigd. De Schrift noemt Salmanassar veroveraar van Samaria. Nu blijkt echter, dat hij de stad drie jaar belegerde, zoodat zijn opvolger Sargon haar reeds eenige weken na Salmanassars dood kon innemen. Terecht geldt dus de laatste als eigenlijke overwinnaar. Omtrent het jaar (722) stemmen Bijbel en inschriften overeen. De verovering van Samaria, Israels wegvoering, de nederzetting in het ontvolkte land door Babyloniërs e. a. (de latere Samaritanen) vindt men in Sargons gedenkschriften herdacht (Zie ook 2 Kon. 17 vs. 24—41).

In 2 Kon. 17 vs. 30 leest men hoe, wijl elk der nieuwe volksstammen zijn eigen God had, ook „die van Chut Nergal maakten”. Nooit heeft men met dezen Nergal raad geweten. Doch zie — thans brengen de gesteenten ons afbeeldingen van leeuwenjachten, waarbij de leeuw Nergal heet. Ook de reusachtige steenen leeuwen uit Sargons paleis heeten zoo. Die van Chut dienden dus een god, die een leeuwengestalte had. Maar nog schitterender werd de Schrift gerechtvaardigd door een Babylonisch schrift, dat uitdrukkelijk zegt „De leeuwengod, de god der lieden van Chuta (Chut). Zeker, de zaligheid hangt aan zulke dingen niet, maar de Schrift blijkt nu toch ook als geschiedboek volkomen betrouwbaar. En is niet het Evangelie geschiedenis?

Op den zwakken Achas volgde in Juda de krachtige Hiskia. De vele inschriften die hem noemen, betreffen den aanval van Assyrië op de zuid-westelijke staten, Egypte, Juda, Sidon, Ekron en Askalon. De aanleiding hiertoe heet de onttroning van Padia, vorst van Ekron, wyl hij niet tot het Sidonisch verbond toetrad, en daarom als gevangene in Hiskia's handen kwam. Nu trok Sanherib op tegen Hiskia, die hulp zocht bij Tirhaka van Egypte (zie 2 Kon. 18 vs. 7.) Vergeefs waarschuwde Jesaja wederom tegen dit wantrouwen aan Jehova. De staatkunde sprak sterker dan de profeet. Sanherib naderde, en wendde zich, om Hiskia's vereeniging met Tirhaka te beletten, eerst tegen Juda. Hiskia bood den veroveraar een groote schatting (2 Kon. 18 vs. 13, 14); vergeefs. De Assyriërs slaan 't beleg voor Jeruzalem. Doch nu staan profeet en koning in 't betrouwen op God vast, en klinkt het bemoedigend woord in Jes. 10 vs. 24. De Engel des Heeren daalt neder en slaat in een nacht 185000 man.

Zoo luidt de Schrift. Wat Sanherib er over liet ingrifelen bewijst, dat men toen reeds even knap was als nu in 't verzinnen van leugenachtige, opgesierde kriegsberichten. Het oud-Assyrisch verhaal zegt namelijk dit:

„En Hiskia, koning van Juda, die zich niet voor mij had gebogen, 46 zijner vaste steden, zijn burgten — viel ik aan en veroverde hen. — 200150 menschen, groot en klein, mannen en vrouwen, ezels, kameelen, ossen en schapen, talloos — voerde ik weg. Hem zelf, als een vogel in een kooi, in zijn koningsstad sloot ik hem op. — Ik verminderde zijn rijk. — Hem zelf Hiskia, hem had de vreeselijke schrik mijner majesteit overmeesterd. — De werk-, kriegs- en bouwlieden, die hij ter versterking van Jeruzalem had bijeenverzameld, brachten nu schatting, 30 talenten goud, 800 talenten zilver —

en zijn dochters, mannen en vrouwen van zijn paleis, slaven en slavinnen zond hij naar Ninevé. — Om schatting te betalen en hulde te brengen zond hij zijn gezant.”

Men ziet, Sanherib was zeer politiek. De nederlaag tegen Hiskia wordt verzwegen, en de koning dien men niet overwinnen kon bespot. Vandaar het spreken over een verzwakt rijk, een vogel in een kooi, en de verdraaiing der feiten, als ware de schatting niet vóór maar na den tocht naar Jeruzalem geboden. Zoo schijnt het natuurlijk als was het een geschenk van een overwonnene. Belangrijk is nog hier de overeenstemming der getallen. De talenten goud komen uit, maar de Schrift noemt 300, Sanherib 800 talenten zilver. Doch de Babylonische talent staat, gelijk elk geleerde weet, tot de Palestijnsche als 3 tot 8. Kan het ook duidelijker?

Doch zwijgen ook de Assyriërs begrijpelijkerwijs van hun zware nederlaag, de geschiedschrijver Herodotus spreekt er van. Hem hadden, zegt hij, Egyptische priesters verhaald dat, toen Sanherib aan de grens stond en heel Egypte beefde, men tot de goden riep. Deze hoorden, en zonden in 't Assyrisch leger tallooze muizen, die de boogpeezen en schildriemen doorknaagden. Daarop volgde een schrikkelijke vernieling onder de Assyriërs. Blijkbaar hebben we hier slechts 't Egyptisch bericht van Israels, (en daarmee Egyptes) redding, 250 jaar later verhaald.

Zoals uit 2 Kon. 19 vs. 36, 37 blijkt, werd Sanherib, terugkomend, in den tempel van Nisroch vermoord door zijn zonen Adramelech en Sarezer. Zij vloden in 't land Ararat en Ezer-Haddon werd koning. (Nisroch was de hoogste van de eerste godendrieheid onder den god Ilu, t. w. Nisroch, Anu, Bel.) De inschriften bevestigen dit alles. Het weergevonden testament van Sanherib benoemt Ezer-Haddon, die

niet de vermoedelijke opvolger was, toch tot erfgenaam. Vandaar wellicht de vijandschap der voorbijgegaane broeders. Een inschrift van Ezer-Haddon vermeldt den strijd der broeders, 's Konings zegepraal bij Khani-Rabbi, en zijn troonsbeklimming. Jammer dat de tafel zoo verminkt is.

Op denzelfden cylinder wordt ook Manasse, koning van Juda genoemd, die Ezer-Haddon hulde bracht. (2 Chron. 33 vs. 11.) Manasse werd, zegt de Schrift, door den koning van Assyrië gevangen genomen, en naar Babel gebracht. Vreemd is zeker dat Babel d. i. de Babylonische, niet Ninevé, de Assyrische hoofdstad genoemd wordt. De inschriften doen dit niet; wij kunnen niet anders dan dit verschil erkennen. Het bewijst zeker, dat men hier niet met een „ingeschoven stuk“ in de Schrift heeft te doen.

Wenden we van de Israëlietische konings-geschiedenis thans den blik op Daniël. „Dit is het groote Babel dat ik gebouwd heb“, zegt Nebukadnezar in de H. Schrift en in de opschriften. In acht regelen omtrent Nebukadnezar heet het: „Ik zeg, het groote Huis, ('t paleis) ten zetel mijner heerschappij in Babylon, 't welk is het middelpunt van Babel, heb ik gemaakt.“ Rechtstreeks wordt natuurlijk van 's konings lateren waanzin niet gesproken. Wel wijst Lenormant op een soort tusschenregeering onder Nebukadnezar. De koninklijke rechten werden toen uitgeoefend door Bellabarissuk, 't hoofd der priesters. Deze heerscht een poos, en dan verschijnt Nebukadnezar weder.

Dit alles sluit zeer op de Schrift. Ook schrijft Herodotus aan een koningin Nitokris zekere bouwwerken toe, die volgens Berosos Nebukadnezar uitvoerde. Tusschen de regels kan men echter uit de inschriften wel iets lezen: „Vier (?) jaar verheugde de zetel mijns rijks

mijn hart niet. — In al mijn bezittingen richtte ik geen hoog gebouw mijner macht op. In Babylon stichtte ik niets voor mij en tot eere mijns naams. — In de aanbidding van Merodach mijn god — zong ik zijn lof niet noch voorzag zijn altaren met offers, noch reinigde de kanalen."

Voorts danken we aan de inschriften, dat de Belzazar in Dan. 5 vs. 1 genoemd, niet langer bij gebrek aan klassiek bewijs door de ongeloovige wereld als een Bijbelsche fabel wordt beschouwd. Wat blijkt toch uit een cylinder van Koning Nabonedus? Belzarussur (Belzazar) is daar de oudste zoon van Nabunahid (Nabonedus), bekleedt een hooge betrekking, wordt zijns vaders mederegent, verdedigt Babylon tegen Cyrus, en komt bij de inneming om. Nabonedus zelf vlood toen naar Borsippa. Belzazar heeft dus wezenlijk en als koning bestaan. De Schrift zegt, dat hij Nebukadnezars zoon was: daarmee sluiten nog de inschriften niet. Doch wel brengen ze een onverwachte bevestiging van Dan. 5 vs. 7. Daar belooft Belzazar, dat wie het schrift aan den wand verschenen, leest, de „derde heerscher in 't koninkrijk" zal zijn. Pharao, Nebukadnezar, Ahasveros spreken steeds van de tweede plaats. Doch gelijk we zagen, Belzazar was zelf de tweede, en kon slechts de derde aanbieden. Voorwaar een krachtig bewijs voor de groote juistheid der Schrift, die nooit liegt. Nu weten we ook hoe Berosos en Herodotus den laatsten koning van Babel Nabonedus kunnen noemen, terwijl Daniël hem Belzazar heet. Immers Belzazar, de tweede koning, was in de hoofdstad, waar ook Daniël was, en verdedigde de vesting. Nabonedus was elders. Zoo sluiten de twee berichten volkomen.

Onze taak spoedt ten einde. Wij hebben de Heiden-sche overleveringen gevolgd, in ontstaan, doel en geest

van de Hebreuwsche verschillend, die ze echter zoo vaak treffend bevestigen. Daar is ongetwijfeld verschil, maar niet in hoofdzaak. De afwijking in kleine punten is een onschatbaar bewijs, dat we hier niet met naschrijven, maar met vrij, zelfstandig werk hebben te doen.

Men heeft in onze dagen uitgeroepen: „hoe dieper ge doorzoekt, hoe meer ge weet, hoe verder ge raakt van God en Zijn woord.” Het is een onwaarheid. Onze tijd bracht juist door haar diep en grondig onderzoek het geschiedkundig bewijs voor de waarheid des ouden, maar steeds op nieuw waar bevonden, Bijbels.

Want het is nog altijd juist wat de groote Baco gezegd heeft: *Philosophia obiter libata a Deo abducit, plene hausta ad Deum reducit.* „Wijsheid, slechts nu en dan ingedronken, voert van God af, met volle teugen genomen leidt ze tot Hem!” —

A A N T E E K E N I N G E N .

(I.) (Blz. 20.) Als voren. De Assyriologen hebben het Assyrisch gebruik overgenomen, waarbij elke rij van mededeelingen, evenals de pauselijke bullen, haar naam ontleent aan de woorden waarmee zij begint. Zoo heet de eerste: «Als voren;» een andere: «Toen de goden Anu» enz. De enkele stukken heeten dan 1e, 2e of 3e van «als voren» enz.

(II.) (Blz. 20.) Dat toen reeds een schrift bestond blijkt daaruit dat 't Kutheesch bericht, dat Assurbanipal liet afschrijven, verwijst naar «opteekeningen op tafelen.» Het Akkadisch was toen wat het Latijn nu is. Dat beschaving en wetenschap vrij algemeen waren bewijzen de openbare boekverzamelingen onder Sargon I. De lijst der sterrekundige werken van Agani onderstelt zekere kennis bij den lezer, die het nummer moet opgeven van het boek of de tafel, die hij verlangt. Van een Babylonisch bibliothekaris Nitakh-Anu bezit het Britsch museum den zegelring. Sargon, de verzamelaar, was van geringe afkomst, getuige de overlevering:

1. Ik ben Sargane, de groote koning, de koning van Agani. 2. mijn moeder kende mijn vader niet; mijn geslacht waren de koningen des lands. 3. Mijne stad was de stad Atzu-prani aan de Eufraat-oevers. 4. Mijn moeder ontving mij, op een geheime plaats baarde zij mij. 5. Zij legde mij in een biezenkorf; met pek sloot zij de deur. 6. Zij wierp mij in den vloed, die niet drong in mijn korf. 7. De stroom droeg mij; tot het huis van Akki, den waterdrager, bracht hij mij. 8. Akki, de waterdrager, hief mij in de

goedheid zijns harten uit den vloed. 9, Akki, de waterdrager, voedde mij op als zijn eigen zoon. 10. Akki, de waterdrager, bracht mij onder een schaar van jagers. 11. Uit deze schaar maakte mij Istar tot Koning; 12 jaren regeerde ik over hen. — Vergelijk hiermee de verhalen omtrent Mozes (Hebreeuwisch), Romulus (Romeinsch) en Perseus (Grieksch) —. De afschrijvers van Assurbanipal erkennen zelf het oorspronkelijke vaak niet meer begrepen te hebben, de taal er van verschilt zeer van de gedenkstukken uit den tijd van genoemden vorst zelf. De stukken moeten dus zeer oud zijn, en eveneens het teekenschrift, dat er bij gebruikt is.

(III.) (Blz. 23.) De week van 7 dagen der Hebreëen hebben latere volken van de Arameeërs of latere Arabieren geërd, zegt Schrader, Deze hadden haar van de Babyloniërs, en dit wijst weder op gemeenschappelijke overlevering der laatste met Israël. De namen stemmen mede overeen. Merk voorts op: (Samas — Sol — Zondag). — (Sin — Luna — Maandag. — (Nergal — Mars — Dinsdag. Dins of Thins was de krijgsgod der Germanen.) — (Nebo — Mercurius — Woensdag, Wodansdag. Wodan een hoofdgod der Germanen) —. (Merodach — Jupiter — Donderdag. Jupiter is de Dondergod). — (Istar — Venus — Vrijdag, van de godin Freya). — (Adar — Saturnus — Zaterdag). Vergelijk de namen in de verschillende Europeesche talen.

(IV.) (Blz. 23.) De kalender-tafelen uit de 18e eeuw vóór Chr. noemen den 7en dag heilig. Ook staat bij elken 7en, 14en, 21en en 28en dag: «De koning der groote landen etc geen vleesch in vet gekookt. Hij verwissele niet zijn lijfrok. Witte kleederen trekke hij niet aan; een offer brenge hij niet. De koning beklimme geen wagen; hij spreke geen recht; zijn hand zal geen geneesmiddelen nemen tegen ziekte. Eerst in den nacht zal hij zich buigen voor de goden, het eerste offer brengen, en zijn handen opheffen.» — De Sabbat is dus ook hier een dag, waarop men niet mag arbeiden.

(V.) (Blz. 34.) Onder verwijzing naar Smith en Delitzsch, slechts dit omtrent het verband tusschen Izdubar en Nimrod: (Vergelijk Genesis 10 vs 8, 9, 10, 11. — 1 Chron 1 vs. 10. — Micha 5 vs. 5.) Het Bijbelsch verhaal heeft trekken met dat over Izdubar gemeen.

Verder bestaat een becltenis van Izdubar strijdend met een

leeuw. De voorstelling schijnt van Aethiopische, d. i. Afrikaansche afkomst. Ook Nimrod is naar de Schrift van Kusch, d. i. van Chams geslacht, dat ten deele in Afrika woonde. Dat Nimrod van Cham afstamde, getuigen èn de Bijbel èn de inschriften.

Verder is in de Schrift Nimrod een jager en gaat zijn gezag uit van Babel. Izdubar is mede koning van Babel en een jager.

(VI.) (Blz. 43.) Het opschrift luidt: «Het paleis van Pul, den grooten koning, den machtigen koning, den koning der volken, den koning van Assyrië. . . . . van de rivier den Euphraat in het land Syrië bracht ik onder mijn juk de geheele streek van het land Akkari, de landen van Tyrus en Sidon, Omri, Edom en Palestina, tot aan de Grootte Zee der ondergaande zon, en ik legde hun een vaste schatting op.»

E 63531 m

